

Turbucz Dávid

A Horthy-kultusz és a radikális jobboldal (1919–1924)

A Horthy-kultusz történetének első szakaszát a radikális jobboldal dominálta.¹ E kultusz építése Szegeden kezdődött, de a jelentősége 1919 szeptemberét követően, a politikai és hatalmi viszonyok megváltozásával összefüggésben nőtt meg igazán.² A kultusz megteremtésében, majd a Horthyról kialakított imaginárius vezérkép terjesztésében és ápolásában, egészen körülbelül a húszas évek közepéig, a radikális jobboldal szerepe volt különösen is meghatározó. Ez a vezérkép a jobboldali radikálisok politikai programjához idomult, az általuk megálmodott politikai rend, az „új” Magyarország legitimációját szolgálta.³ A vizsgált korszak jobboldali radikalizmusa, választ keresve az összeomlás okaira, a fajvédelem programjában és a saját kiválasztottságában látta az aktuális válságjelenségek leküzdésének egyetlen módját.⁴ Ezáltal láttak lehetőséget az elveszített nemzeti nagyság helyreállítására, az elszenvedett nemzeti sérelmek orvoslására, de mindezt úgy, hogy nem az 1918 előtti Magyarország visszaállítására, hanem egy „új” Magyarország felépítésére kerül sor. Ennek a programnak centrális eleme volt a vezér szükségessége, tehát egyfajta vezérelv, aki integráló tényezőként vezeti a magyarságot a szebb jövő felé.⁵

A vezér iránti igényt nemcsak e politikai szükségszerűség, program, jövőkép magyarázza, hanem az is, hogy válságos időszakokban felerősödik az irracionális magyarázatok ereje.⁶ A vezérkultuszok esetében ez nem jelent mást, mint hogy egy adott politikai közösség gyakran abban a személyben testesíti meg a vágyait, akit egyedül alkalmasnak vél arra, hogy a válságot leküzdve a vágyott állapotot elérje. A vágyott állapot egy olyan helyzetet jelent, amely egyszer már létezett, de sokkal inkább elfogadhatóbb a

---

¹ A két világháború közötti Horthy-kultuszhoz lásd DÖMÖTÖRFI Tibor: *A Horthy-kultusz elemei*. In: *História*, 12. (1990) 5–6. sz. (a továbbiakban: DÖMÖTÖRFI, 1990.) 23–26.; OLASZ Lajos: *A kormányzóhelyettesi intézmény története (1941–1944)*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2007. 67–71., 425–428.; ROMSICS Ignác: *Horthy-képeink*. In: *Mozgó Világ*, 33. (2007) 10. sz. (a továbbiakban: ROMSICS, 2007.) 3–20.; SZABÓ Miklós: *Politikai évfordulók a Horthy-rendszerben*. In: *A két világháború közötti Magyarországról*. Szerk.: LACKÓ Miklós. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1984. 494–504.; SAKMYSTER, Thomas: *Admirális fehér lovon. Horthy Miklós, 1918–1944*. H. n., Helikon Kiadó, 2001. 137–139.; TURBUCZ Dávid: *A Horthy-kultusz*. In: *A magyar jobboldali hagyomány, 1900–1948*. Szerk.: ROMSICS Ignác. Budapest, Osiris Kiadó, 2009. 138–166.

² TURBUCZ Dávid: *A Horthy-kultusz kezdetei*. In: *Múltunk*, 54. (2009) 4. sz. (a továbbiakban: TURBUCZ, 2009) 160–166., 170–172., 196–197.

³ GYURGYÁK János: *Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története*. Budapest, Osiris Kiadó, 2007. 217–218., (a továbbiakban: GYURGYÁK, 2007.) 223–229.

⁴ ORMOS, 2000. *Egy magyar médiavezér: Kozma Miklós. Pokoljárás a médiában és a politikában (1919–1941)*. I. kötet. Budapest, PolgART, 2000. (a továbbiakban: ORMOS, 2000.) 41., 71–72.

⁵ GYURGYÁK, 2007. 217., 225., 247.

⁶ EDELMAN, Murray: *A politika szimbolikus valósága*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2004. 28–30. Fordította: Hidas Zoltán; ZENTAI Violetta: *Politikai antropológia: a politikai antropológiája*. In: *Politikai antropológia*. Szerk.: ZENTAI Violetta. Budapest, Osiris Kiadó – Láthatatlan Kollégium, 1997. 22–23.

jelenlegi, ráadásul válságos körülményeknél, így ennek a visszaállítása, megközelítése lesz a politikai közösség legfontosabb törekvése.⁷ Mindennek a megvalósítását, azaz a válságjelenségek leküzdését kizárólag a vezér személyétől várják, különösen akkor, ha a megfogalmazott vágyaikat „*hétköznapi eszközökkel*” már nem látják megvalósíthatónak.⁸ Az első világháborút követően Magyarországon ez a vezér Horthy Miklós volt. A róla kialakított, szelektíven konstruált vezérkép Horthy alkalmasságát igyekezett igazolni: azaz a képességeit, tetteit alaposan, az irracionalitás szintjéig felnagyították, hogy a személyébe vetett hit, a személyéhez kötött vágyak megvalósításának „*realitása*” minél inkább megalapozott és hihető legyen.⁹

A kultusz építői

A Horthy-kultusz építésében a – ráadásul nem is egységes¹⁰ – radikális jobboldal szerepe volt meghatározó, de mégsem kizárólagos. A kultusz ápolásában például az országos napilapok jelentős része (ezen a téren a vidéki lapok sem maradtak el), vagy a helyi hatóságok is részt vettek. Mindez a hatalmi viszonyok megváltozásával, a közelmúlt elutasításával, a rend és a stabilitás utáni vágygal, vagy éppen az említett társadalomlélektani tényezőkkel magyarázható.¹¹

Ha kizárólag a radikális jobboldal szerepére fókuszálunk, akkor a kultuszépítők között az alábbi intézmények, szervezetek, illetőleg személyek említhetők. A Fővezérség és a Nemzeti Hadsereg szerepe a kormányzóválasztást megelőző országos kampányban volt különösen is meghatározó. A katonaság a fővezér vidéki útjainak előkészítése során is szerepet játszott, a Magyar Országos Véderő Egylettel (MOVE) és az Ébredő Magyarokkal (ÉME) egyetemben, de az 1919-es Horthy-naptár kiadásában is közreműködött.¹² A MOVE, az ÉME és a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége a Horthy személyéhez kötődő évfordulók megszervezésében sem volt megkerülhető.¹³ 1920 nyara után a MOVE volt a kormányzóról készült fényképek, arcképek, plakettek kizárólagos terjesztője, annak

⁷ ROMSICS Gergely: *Mítosz, kultusz, társadalom*. In: *Mozgó Világ*, 30. (2004) 7. sz. 57–61.; ROMSICS Gergely: *A jelentés zsarnoksága*. In: *Pro Minoritate*, 2004/tavaszi 3–6., 8.

⁸ CASSIRER, Ernst: *A modern politikai mítoszok technikája*. In: *Politikai antropológia*. Szerk.: ZENTAI Violetta. Budapest, Osiris Kiadó-Láthatatlan Kollégium, 1997. 38–40.

⁹ TURBUCZ, 2009. 156–157.

¹⁰ ORMOS, 2000. 33–44.; PAKSA Rudolf: *A jobboldali radikalizmus a Horthy-korszak első éveiben*. In: *Rubicon*, 20. (2010) 4–5. sz. 116–119.; PAKSA Rudolf: *Szélsőjobboldali pártok és mozgalmak a Horthy-korszakban*. In: *Kommentár*, 2. (2007) 5. sz. 68–69.

¹¹ TURBUCZ, 2009. 170–171., 196–197.

¹² TURBUCZ, 2009. 165–166., 186–189., 191.

¹³ *Szózat*, II. (1920. július 20.) 171. sz. 1., IV. (1922. november 7.) 255. sz. 2., (1922. december 7.) 281. sz. 4.; Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban MOL) K. 428. MTI „könyomatos” Hírek. Napi tudósítások, 1920. november 6. 5., december 3. 6., december 6. 4., 6., 8. Elérhető az interneten: <http://mol.arcanum.hu/mti> (2010. február 16.)

érdekében, hogy „*hazánk első embere iránti tiszteletet az arckép útján minél intenzívebben terjesszük*”.¹⁴ A kormányzó bizalmi emberei által irányított Magyarország Kormányzójának Katonai Irodája és Kabinetirodája a kormányzóválasztás után a vidéki utak előkészítése, a Horthyt köszöntő beszédek jóváhagyása, a kormányzó reprezentációjának szervezése kapcsán lényeges.¹⁵ A Kozma Miklós által irányított Magyar Távirati Iroda (MTI) az információszolgáltatás és a sajtóirányítás terén tette lehetővé a kultusz hatékony ápolását.¹⁶ Horthy Miklós közszerepléseiről, vidéki útjairól a *Szózat* rendszeresen beszámolt, ahogyan az évfordulókon méltatásokat, visszatekintéseket közölt. A radikális jobboldal szócsöve a Horthyról kialakított imaginárius vezérkép legfontosabb közvetítője volt. Természetesen kiemelhetőek konkrét személyek is: Gömbös Gyula (MOVE),¹⁷ Kozma Miklós (MTI), Zsilinszky Endre (*Szózat*) és Zadravecz István táborigazgató.¹⁸

A kultuszépítés alkalmai

A Horthy-kultusz építésére – hangsúlyozottan a jobboldali radikálisok számára – a következő alkalmak biztosítottak lehetőséget.¹⁹ Mindenekelőtt a Horthy személyéhez kötődő évfordulók: március 1. a kormányzóválasztás napja (1922, 1923, 1924), május 15. az otrantói ütközet napja (1922, 1923), június 18. Horthy születésnapja (1923), november 16. a budapesti bevonulás napja (1920, 1922) és december 6. Horthy névnapja (1920, 1921, 1922, 1923). A zárójelben megadott évszámok azt jelzik, hogy ezen évfordulókat mely években ünnepelték, vagy emlékeztek meg róluk, ha máshol nem, akkor a *Szózat* hasábjain.

Az évfordulók mellett Horthy Miklós vidéki útjai is biztosítottak lehetőséget a kultusz építésére és ápolására. Az átnézett sajtóanyag alapján, kutatásaink szerint, 1919-ben 19, 1920-ban 39, 1921-ben 32, 1922-ben 30 és 1923-ban 19 vidéki település meglátogatására került sor.²⁰ A jelzett adatok fényében viszonylag intenzív országjárásról beszélhetünk. 1921 után az évről-évre megtartott vitézavatások is rendszeres lehetőséget biztosítottak a kormányzói

---

¹⁴ *Szózat*, II. (1920. június 20.) 147. sz. 3., (1920. július 15.) 167. sz. 3.; MOL K 148. Belügyminisztériumi Levéltár. 742. csomó, 1923. 1. tétel. 5540. sz. 6–7., 15. Gömbös Gyula szorgalmazta, hogy a kormányzó arcképeit lehetőség szerint függesszék ki a közintézményekben.

¹⁵ MOL K. 26. Miniszterelnökség. 1241. csomó 1921. 3. tétel. 5123. alapsz. Vö. DOMBRÁDY Lóránd: *A legfelsőbb hadúr és hadserege*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1990. 39–40.; DOMBRÁDY Lóránd: *A kormányzó katonai irodája*. In: *História*, 12. (1990) 5–6. sz. 29–30.

¹⁶ ORMOS, 2000. 79–80., 83–84.

¹⁷ GERGELY Jenő: *Gömbös Gyula. Politikai pályakép*. H. n., Vince Kiadó, 2001. (a továbbiakban: GERGELY, 2001.) 68–69., 78–79., 85–87., 93–98., 111–115.

¹⁸ BARTA Róbert: *Egy nyughatatlan irredenta visszaemlékezései. Páter Zadravecz titkos naplója*. In: *Rubicon*, 14. (2003) 7–8. sz. 21–29.

¹⁹ DÖMÖTÖRFI, 1990. 24–25.

²⁰ A kormányzóválasztás előtti vidéki utakhoz lásd TURBUCZ, 2009. 165–166.

reprezentációra.²¹ Horthy közszereplései közé a nemzetgyűlés megnyitása (1922), kiállítások, közintézmények meglátogatása, sportrendezvényeken, bálokon, estélyeken, egyéb társadalmi rendezvényeken való részvétel, stb. sorolható. A sajtó ezekről is rendszeresen hírt adott. Az ismétlődő alkalmakon túl a Nemzeti Hadsereg eskütétele (1920. április 11.) és IV. Károly 1921-es visszatérési kísérletei említhetők még. Mindkét esetben, de különösen is az utóbbi kapcsán a *Szózat* járult hozzá intenzíven a Horthy-kép alakításához.

A vezérkép

A két világháború között a Horthyról kialakított vezérkép 8 rétegből épült fel, amelyek további elemekre oszthatók.

E kép alaprétegét Horthy első világháborús helyállása alkotta, amely a további szimbólumokat is meghatározta. A propaganda Horthyt fővezérként és kormányzóként is a magyarság iránymutatójaként, kormányosaként festette le (2. réteg), egy olyan vezérként jellemezve őt, akit a nemzethez szoros kötelékek fűznek, de ezt értelemszerűen fordítva is „*igaznak*” tekintették. Eszerint Horthy megtestesítette a magyar nemzetet (3. réteg). A kultikus nyelvezet, a fővezér, majd a kormányzó szerepét érzékeltetendő, sajátos időfogalmat alkalmazott (4. réteg), de az isteni legitimáció eszközét sem vetette el (5. réteg). A kormányzót méltató cikkek, beszédek kiemelték a történelmi tetteit (6. réteg), történelmi párhuzamokat alkalmaztak (7. réteg), sőt a vezér jelentőségének kidomborítása érdekében olyan jelzős szókapcsolatokat is alkalmaztak (8. réteg), amelyek hatásosan támasztották alá, egészítették ki a fentieket.

A tanulmány, a *Szózat*-ban 1919. szeptember 28. és 1924. március 2. között megjelent 377 cikk alapján rekonstruált vezérkép meghatározóbb rétegeinek, illetve ezek elemeinek a bemutatására törekszik, amelyek előfordulási arányait a mellékelt táblázat mutatja, időrendi bontásban.

A vezérkép alaprétege

A Horthyról kialakított imaginárius vezérkép alaprétegét az apolitikus háborús hős (a „*Novara hőse*”), a tengerész képe alkotta, amely a további szimbólumokat is meghatározta.

A vezér elsőszámú feladatát, az iránymutatást, a nemzet vezetését; és legfőbb tulajdonságait, a céltudatosságot, határozottságot és megbízhatóságot fejezte ki a viharos tengeren hánykolódó, a sziklakkal és örvényekkel küszködő hajón helytálló biztos és erőskezű

---

²¹ Vö. TÁTRAI Szilárd: *A Vitézi Rend első évtizedének története*. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 113. (1997) 1. sz. 72–78.

kormányos metaforája, aki egy „új”, erősebb Magyarország felé kormányozza a nemzet hajóját.²² Ezt a képet először a jobboldali radikális *Szózat*, a Magyar Nemzeti Szövetség napilapja alkalmazta 1919. szeptember 28-án, a legelső számában.²³ Ez a cikk visszautalt az otrantói ütközetre, annak ürügyén, hogy Horthy „*odaszijaztatta magát*” a Novara parancsnoki hídjához.²⁴ A jelen viszonyainak értékelése kapcsán, a cikk érvrendszerében mindez azért tett szert kitüntetett jelentőségre, mert a szerző szerint Horthy most is „*odakötöztette magát az elnémult világháború utolsó süllyedő hajójának, Magyarországnak csonka árbocfájához*”. Mindez Horthy Miklós állhatatosságát, kitartását fejezte ki, az Odüsszeia talán legismertebb epizódjának alkalmazásával.²⁵ Ez a képzet a későbbiekben természetesen többször is visszatért. A kormányzóválasztás során – eszerint – „*egy talpig férfiú*” került „*a sokat hányatott hajó*” kormányrúdjához, aki a hajót már „*nem engedi többé megingani, hanem bátor, határozott kézzel a boldogulás partjai felé vezeti*”.²⁶

A táblázat adataiból látható, hogy az előfordulási arányokat tekintve elsősorban a nemzet, a magyarság vezére,²⁷ vagy az ehhez hasonló kifejezések voltak népszerűek, míg az ezt szimbolikusan kifejező kormányos metaforája ritkábban fordult elő.²⁸

A vezér és a nemzet kapcsolata

A vezérkép következő rétege Horthy Miklós és a magyar nemzet kapcsolatát világítja meg. Eszerint rendkívül szoros kötelékek léteznek a magyar nemzetet megtestesítő²⁹ „*első magyar ember*”,³⁰ a „*nemzet atyja*” és a magyarság között.³¹ Mint a táblázatban közölt adatokból is látható, a Horthyról kialakított kép e rétegének 3 főbb eleme volt.

Az első szerint Horthy személye azonos a nemzeti érdekekkel és célokkal. Az ő személye ugyanis „*szilárd*”, „*fix pontként*”, „*szikla*”-ként³² a napi politikán, a hatalmas

²² Vö. *Magyarország története képekben II. A két világháború között*. Szerk.: GYURGYÁK János. Budapest, Osiris Kiadó, Magyar Távírási Iroda – Országos Széchényi Könyvtár, 2008. 7.

²³ *Szózat*, I. (1919. szeptember 28.) 1. sz. 6.

²⁴ HALPERN, Paul G.: *Otrantói ütközet. Az Adria bejáratának ellenőrzése az I. világháborúban*. Győr, Laurus Kiadó, 2007. 120. Fordította: Veperdi András.

²⁵ TURBUCZ, 2009. 167–168.

²⁶ *Szózat*, II. (1920. március 2.) 53. sz. 1.; Vö. *Szózat*, V. (1923. március 1.) 51. sz. 1.

²⁷ Például *Szózat*, IV. (1922. június 18.) 138. sz. 1., (1922. november 29.) 274. sz. 1–2., (1922. december 6.) 280. sz. 2., V. (1923. augusztus 22.) 188. sz. 6.

²⁸ *Szózat*, IV. (1922. december 6.) 280. sz. 1.

²⁹ *Szózat*, V. (1923. augusztus 22.) 188. sz. 6.

³⁰ *Szózat*, V. (1923. december 6.) 277. sz. 2.

³¹ A magyar történelemben nem Horthy Miklós volt az első, akit a nemzet megszemélyesítőjének tekintettek. Meglehetősen domináns volt ez a kép Kossuth Lajos esetében. Lásd GERŐ András: *Képzelt történelem. Fejezetek a magyar szimbolikus politika XIX–XX. századi történetéből*. Budapest, PolgART, 2004. (a továbbiakban: GERŐ, 2004.) 53–66.; GERŐ András: *A Kossuth-kultusz*. In: *Rubicon*, 18. (2007) 9. sz. 38–40.

³² *Szózat*, II. (1920. február 8.) 34. sz. 1., (1920. március 2.) 53. sz. 1., IV. (1922. március 2.) 50. sz. 1.

vetélkedésen, a folytonos politikai csatározásokon felül áll.³³ Az ő személye független „minden egyéni érdektől”, és „tisztán hazánk javára dolgozik” – fejezte ki Kozma Miklós a nemzetvédelmi tiszteknek szóló 1919. decemberi szigorúan bizalmas utasításában, azzal összefüggésben, hogy a fővezérről a tiszteknek milyen képet kell sugallniuk vidéken.³⁴ Eszerint Horthy kizárólag a nemzet érdekeit, a magyarság sorsát és jövőjét tartja a szeme előtt.³⁵ Ezt a képzetet már 1919. november elején, a budapesti bevonulás előtt Horthy személyéhez kapcsolták a *Szózat*-ban, de ezt követően többször is előkerült.³⁶ Mindennek ráadásul volt egy egyedi vonatkozása is, ugyanis a *Szózat* hangsúlyt fektetett annak kiemelésére, hogy Horthy nemcsak a jelenlegi, hanem az 1918 előtti – általuk elítélt – politikától is független, így kétszeresen is a nemzeti érdekek képviselőjeként volt bemutatható. „Egyenesen szerencse, hogy Horthy Miklós a régi Magyarország politikájában nem vett részt, annak végzettszerű hibái nem idegződtek bele egyéniségébe és így múltja nem lehet semmi irányban hátráltatója az új integrálódásnak”.³⁷ A Horthyról sugallt kép meghatározó elemeként mindez IV. Károly visszatérési kísérletei során is feltűnt. 1921. április elején, a királlyal folytatott március 27-i tárgyalás alatti magatartása kapcsán a jobboldali radikális orgánus leszögezte, hogy Horthy „bölcs és elszánt magyar érzése”-nek köszönhetően „a helyes eljárás útját mindig csalhatatlanul” megtalálja.³⁸ A hangnem 1921 október–novemberében is hasonló volt, miután akkor is a nemzeti egység szükségessége és a nemzeti érdekeket követő kormányzó magasztalása volt napirenden.³⁹

Horthy és a magyarság kapcsolatát érzékeltette a kultusz azon üzenete, miszerint a fővezért a nemzet akarata („a magyarság egyetemes közvéleménye”) emelte a kormányzói székbe.⁴⁰ Ennek háttérében egy központilag szervezett, a Nemzeti Hadsereg tevékeny közreműködésével végrehajtott országos kampány állt. 1920 februárjában a miskolci kerületi kormánybiztos ugyanis arról tájékoztatta a belügyminisztert, hogy a Nemzeti Hadsereg „községről községre járva propagandát csinál”.⁴¹ Rassay Károly Horthy emlékirataihoz írt megjegyzései szerint is nemzetvédelmi és propagandatisztek „járták a vidéket és küldették a

³³ *Szózat*, IV. (1922. november 16.) 263. sz. 1.

³⁴ Idézi VARGYAI Gyula: *A katonai közigazgatás és a kormányzói jogkör*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1971. (a továbbiakban: VARGYAI, 1971.) 266.; Vö. ORMOS, 2000. 68.

³⁵ *Szózat*, IV. (1922. május 23.) 93. sz. 1., (1922. június 21.) 140. sz. 1., (1922. november 16.) 263. sz. 1., V. (1923. december 6.) 277. sz. 1.

³⁶ TURBUCZ, 2009. 171–172., 181–182., 184–185., 194–195.; *Szózat*, I. (1919. november 11.) 37. sz. 3., (1919. december 12.) 64. sz. 1., II. (1920. február 1.) 28. sz. 1., (1920. február 3.) 29. sz. 7., (1920. február 7.) 33. sz. 1.

³⁷ *Szózat*, II. (1920. február 14.) 39. sz. 1.

³⁸ *Szózat*, III. (1921. április 2.) 70. sz. 2.

³⁹ *Szózat*, III. (1921. október 27.) 241. sz. 7., (1921. október 29.) 243. sz. 5., (1921. november 3.) 247. sz. 1., (1921. november 5.) 249. sz. 3., (1921. november 6.) 250. sz. 1.

⁴⁰ *Szózat*, IV. (1922. november 16.) 263. sz. 1.

⁴¹ MOL K. 148. 684. csomó, 1920. 1. tétel. 921/1920.

táviratokat”, „folyt a Gellért szállóból [...] irányított és Horthy megválasztását követelő propaganda”.⁴² Ezek a táviratok, határozatok, amelyek eldugott kis községekből, illetve nagyobb településekről, törvényhatóságokból érkeztek, a fővezér pártok felettségét, kiváló képességeit és tulajdonságait, illetőleg a nemzet Horthyba fektetett bizalmát hangsúlyozták.⁴³ A *Szózat* hasábjain ez egyszerű és közérthető formában nyert kifejezést: „*A magyar nemzet élő lelkiismerete [...] tengermorajként zúgja a Horthy Miklós nevét*”.⁴⁴ Tehát a nemzet egyöntetűen áll a fővezér mögött, így a nemzetgyűlésnek érdemi választási lehetősége nincsen, feltéve persze, ha a nemzet véleményét figyelembe kívánja venni – sugallták a napilapok, élükön a *Szózattal*, amely a választás másnapján azt írta, hogy „*a nemzet ellenállhatatlanul nyilvánuló bizalma tette őt a vezérhelyre*”.⁴⁵ Mindez megalapozta a két világháború között oly gyakran felbukkanó nézetet, miszerint Horthy Miklós Szegeden és Budapesten sem tett mást, mint a nemzet felszólításának, hívásának engedelmességet.⁴⁶ Egy magát nemzetinek tituláló rezsim számára a nemzet akaratán kívül nem is lehetett más orientációs pont.

A fentiek logikus következményének tekinthető, hogy a vezért az egész nemzet fenntartások nélkül követi.⁴⁷ Ez kifejezést nyerhetett a vidéki útjai kapcsán, amikor a vidéki lakosságnak a kormányzóhoz való hűségét, ragaszkodását hangsúlyozta a *Szózat*. Az 1921. júniusi dunántúli útja a radikális jobboldali napilap szerint „*valóságos diadalút*” volt, amit „*a szeretetnek és ragaszkodásnak elemi erővel kitörő, nagyszerű megnyilatkozása*”-ként értékelt.⁴⁸ Hasonló hangnemmél találkozhatunk 1923 tavaszán is: „*Amerre járt, ezen a napon is magyar tízezrek járultak elébe, vették körül őt és hódoltak előtte azzal az őszinte hódolattal, amely a Nagyurat megillet*”.⁴⁹ A vezérképnek ezt az elemét a Horthy személyéhez kötődő évfordulók alkalmából is használták, mondván, hogy „*az egész nemzet*” ünnepli például a kormányzó névnapját.⁵⁰ Kifejezést nyert az is, hogy a vezér közülünk való. „*A nép magáénak érzi őt, mert már régen volt nagyúr, aki annyira közel állott volna hozzá, akit annyira megértett volna és aki az ő véreből való vér lett volna, miként a magyarok Kormányzója,*

⁴² Idézi VARGYAI, 1971. 265–266.

⁴³ A kormányzót választást megelőző kampányról bővebben: TURBUCZ, 2009. 190–195.

⁴⁴ *Szózat*, II. (1920. február 14.) 39. sz. 1.

⁴⁵ *Szózat*, II. (1920. március 2.) 53. sz. 1.

⁴⁶ L. NAGY Zsuzsa: *A fővezér*. In: *Rubicon*, 12. (2001) 1–2. sz. 22.

⁴⁷ *Szózat*, II. (1920. március 31.) 78. sz. 1.

⁴⁸ *Szózat*, III. (1921. június 7.) 122. sz. 1.

⁴⁹ *Szózat*, V. (1923. április 29.) 97. sz. 3. Lásd még *Szózat*, V. (1923. április 28.) 96. sz. 3., (1923. június 10.) 129. sz. 3.

⁵⁰ *Szózat*, III. (1921. december 8.) 277. sz. 7., IV. (1922. december 6.) 280. sz. 6., V. (1923. december 6.) 277. sz. 1–2., (1923. december 7.) 278. sz. 2.

Horthy Miklós.”⁵¹ Végezetül a kormányzó reprezentatív szereplései is teret adhattak a vezérkép ezen eleme kifejezésének.⁵²

Horthy Miklós és a magyar nemzet közötti megbonthatatlanak beállított viszony taglalása rendkívül fontos legitimációs funkciót töltött be, hozzájárult a kormányzó és az ő személyén keresztül értelemszerűen a fennálló politikai berendezkedés nemzeti legitimációjához.⁵³ A propaganda szintjén Horthy Miklóst a nemzet egésze támogatja, mögötte egységesen sorakozik fel a magyarság, de legalábbis a „*tisztességes*”, „*igaz*” magyar emberek. Aki tehát nem áll Horthy mögött, az, jobb esetben a „*tisztességtelen*” magyarok csoportjába tartozik, rosszabb esetben egész egyszerűen nem tekinthető magyarnak. A csoportképzés, a „*mi*” és az „*ők*” elválasztása, a közösség tagjai közötti kohézió erősítése a diszkurzív valóság általános vonása.⁵⁴ A Horthy-kultusz így integráló funkciót is hordozott, de legalábbis a magyar társadalom integrálásának az igényét jelezte.⁵⁵ A fajvédelem meglátása szerint ugyanis, elítélve mindennemű politikai, vallási ellentétet, végeredményben magát a pártpolitikát is, az adott viszonyok közepette az egységes társadalom elengedhetetlen feltétele az „*új*” Magyarország megteremtésének.⁵⁶

A szimbolikus kezdet motívuma

A Horthy-kultusz érvrendszerében sajátos időfogalom mutatható ki. Eszerint 1919 őszét, különösen is november 16-át a magyar történelem fordulópontjának, az azt megelőző időszakhoz képest – a kultikus szövegeket jellemző bipoláris gondolkodásmód jegyében – egy minden szempontból megújult korszak szimbolikus kezdetének,⁵⁷ a magyarság „*feltámadása*”, „*újászületése*” napjának tekintették.⁵⁸ Ez a Horthy Miklósnak köszönhető sorsforduló tette lehetővé a kultusz érvrendszere szerint, hogy felépülhessen egy „*új*” Magyarország. A szimbolikus kezdet motívuma kifejezte a „*szébb jövő*” ígéretét is. Azt az állapotot, amikor orvoslásra kerülnek az elszenvedett sérelmek, azaz a magyarság eljut a „*minden lehetséges jók*” világába, ami a mitikus gondolkodásban az „*ígéret földjé*”-t jelenti,

⁵¹ *Szózat*, V. (1923. december 6.) 277. sz. 1.

⁵² *Szózat*, IV. (1922. május 23.) 93. sz. 1., (1922. június 21.) 140. sz. 1.

⁵³ Vö. SZABÓ Miklós: A legitimáció történelmi alakváltozásai. In: SZABÓ Miklós: *Politikai kultúra Magyarországon, 1896-1986. Válogatott tanulmányok*. Atlantis Program, 1989. 279., 282.

⁵⁴ SZABÓ Márton: *Politikai idegen. A politika diszkurzív szereplőinek elméleti értelmezése*. Budapest, L'Harmattan, 2006. (a továbbiakban: SZABÓ, 2006.) 15–21., 73–80.; SZABÓ Márton: *A diszkurzív politikatudomány alapjai. Elméletek és elemzések*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2003. 146–147.

⁵⁵ *Szózat*, II. (1920. március 31.) 78. sz. 1., IV. (1922. december 6.) 280. sz. 6.

⁵⁶ *Szózat*, III. (1921. október 28.) 242. sz. 4–5., IV. (1922. július 1.) 142. sz. 3.; Lásd még GYURGYÁK, 2007. 238., 245–247.

⁵⁷ GERŐ, 2004. 289.

⁵⁸ TURBUCZ, 2009. 173–177.

tehát eléri a vágyott állapotot.⁵⁹ Eszerint „*Horthy Miklós nemzeti hadseregének bevonulása óta [...] egy csapásra megváltozott minden. Az állami életnek rombadőlt épülete lassanként újraépül és a társadalom munkája is megindult*”.⁶⁰ 1922 őszén azt olvassuk, hogy „*A bevonulás történelmi tény volt [...], kiindulása egy új gondolati, politikai és érzelmi hullámnak, melynek sodra a szebb és jobb jövő felé viszi a magyar fejlődést*”.⁶¹ A budapesti bevonulás évfordulóján túl, mint ezt a táblázat összesítve is jelzi, számos esetben fordultak elő e kifejezések, érzékeltetve, hogy a magyar nemzet jövője kétségbevonhatatlanul összeforrott a vezér alakjával.

Az „*új*” Magyarországról alkotott kép

Rendkívül fontos kérdés, hogy milyennek képzelték el a radikálisok ezt az „*új*” Magyarországot. A *Szózat* azon cikkeiből, amelyek alapján a Horthyról kialakított vezérképet rekonstruáltam, az alábbi – korántsem teljes – kép rajzolódik ki a jövő Magyarországról.⁶² Mindenekelőtt ez az „*új*” Magyarország, az internacionalista és ateista Tanácsköztársasággal szemben „*keresztény*” és „*nemzeti*” kell, hogy legyen. E jelzők természetesen számos alkalommal felbukkantak a *Szózat* hasábjain. A napilap értékelése szerint Horthynak, az 1919. november 16-án az Országház előtt elmondott beszédében „*az egész nemzet előtt haladó kettős tűzoszlop[ként – beszúrás tőlem, T. D.] lobog föl az új Magyarország kettős alapeszméje: a nemzeti és a keresztény eszme*”.⁶³ Horthy Miklós tehát kijelöli az irányt, de ezen túl az ő személyét tekintették az egyedüli garanciának arra, hogy a kijelölt útról a magyar nemzet sohasem fog letérni. A budapesti bevonulás harmadik évfordulóján olvashatták a *Szózat* olvasói, hogy „*[...] új Magyarországot kell teremteni a régi Magyarország geográfiai határai között, de a lelki és gondolati határokat más vonalakkal fogja meghúzni a história. Új Magyarország új élettartalommal, új gondolati pályákkal és új erőkkel. Kereszténység és magyarság azok a tényezők, melyekre e lelki határok épülnek s e tényezők csorbíthatatlan érvényesítője a kormányzó személye [...]*”.⁶⁴

A fentiekén túl az „*új*” Magyarországnak a pacifizmus, a „*rombolás*” és a „*cinizmus*” korszaka után Zsilinszky Endre szerint kizárólag a magyar katonai erényekre, a magyar

⁵⁹ SZABÓ, 2006. 190–191.; *Szózat*, IV. (1922. május 19.) 89. sz. 6., (1922. november 16.) 263. sz. 1., V. (1923. március 1.) 48. sz. 1. és 4., (1923. április 28.) 96. sz. 3.

⁶⁰ *Szózat*, III. (1921. május 31.) 116. sz. 1.

⁶¹ *Szózat*, IV. (1922. november 16.) 263. sz. 1.

⁶² A teljesebb képhez lásd VONYÓ József: Gömbös Gyula jobboldali radikalizmusa. In: *A magyar jobboldali hagyomány, 1900–1948*. Szerk.: ROMSICS Ignác. Budapest, Osiris Kiadó, 2009. 243–262.; GERGELY, 2001. 107–193. A fajvédők jövőképeiről lásd GYURGYÁK, 2007. 217–253.

⁶³ *Szózat*, I. (1919. november 18.) 43. sz. 5.

⁶⁴ *Szózat*, IV. (1922. november 16.) 263. sz. 1.

katonára, a „katonai vezér”-re kell épülnie. Meglátása szerint a magyar hadseregnek „a magyar állam központi intézményévé kell emelkednie”.⁶⁵ A magyar népet, a magyar „lelket” az első világháború során felhalmozott tapasztalatok alapján militarizálni kell, azaz „belső katonás szellemre” van szükség, hogy a szebb jövő elérése érdekében a társadalom összetartásának, integrálásának a mértéke növelhető legyen.⁶⁶ Horthynak, a Nemzeti Hadsereg megteremtőjének, ennek fényében „az ősi tradíciókból táplálkozó új, modern, diadalmas magyar katonaszellem megteremtése” a hivatása.⁶⁷ Az itt vázoltakat logikusan egészítette ki az „erős kéz politikája”, amely jegyében valósulhatnak meg a nemzeti vágyak, így a fővezérnek erős kézzel, „parancsszóval” kell vezetnie a magyar nemzetet a kijelölt célok elérése felé.⁶⁸ Rendre van szükség, amely nélkül az ország nem tud előrelépni.⁶⁹ „Az országot csak erős kéz vezetheti át a forradalomból a rendbe: erő, mely magának is, másnak is parancsolni tud. Erő, mely minden – bármerről jövő – puccsot el tud fojtani [...]”.⁷⁰ Zsilinszky szerint a magyar nemzet a fővezér „markáns alakjában keresi a fix pontot az erős kéz politikájához”.⁷¹ A militarizmus a jobboldali radikalizmus szerint elengedhetetlen a magyarság fennmaradása tekintetében, de az elveszített nemzeti nagyság visszaszerzéséhez is nélkülözhetetlen, amelyben a magyar birodalmiság eszméjéhez való ragaszkodás mutatható ki.⁷² Horthy Miklós a korszak elején e militarista vonások miatt tekinthető egy autokrata-militáns vezérnek, erősítve ezzel a párhuzamot a korabeli vezérkultuszokkal.

A vezérkép további elemei

A Horthy-kép további elemekkel is rendelkezett, amelyekre, miután közülük több csak elvértve fordult elő, a tanulmányban csak röviden szeretnék utalni.

Az isteni legitimitáció, a „magyarok Istene” motívum alkalmazásával Horthy „nemzetmentő” tevékenységét a „magyarok Istene” akarataként állíthatták be.⁷³ A kultikus

⁶⁵ *Szózat*, I. (1919. november 18.) 43. sz. 1–2.

⁶⁶ *Szózat*, II. (1920. február 3.) 29. sz. 1., Vö. *Szózat*, I. (1919. november 18.) 43. sz. 1–2., II. (1920. november 16.) 270. sz. 7., III. (1921. április 3.) 71. sz. 1. Lásd még ORMOS, 2000. 33–35., 40.; EATWELL, Roger: *Introduction: New Styles of Dictatorships and Leadership in Interwar Europe*. In: *Totalitarian Movements and Political Religions*, 7. (2006) 2. sz. 134–136. Adatbázis: *Academic Search Complete*. EBSCO. Letöltés: 2010. július 23. 14:29.

⁶⁷ *Szózat*, I. (1919. november 18.) 43. sz. 1–2.; Vö. *Szózat*, I. (1919. november 11.) 37. sz. 3., II. (1920. február 3.) 29. sz. 1., (1920. június 10.) 138. sz. 1., (1920. június 16.) 143. sz. 1.

⁶⁸ *Szózat*, I. (1919. december 10.) 62. sz. 1., (1919. december 14.) 66. sz. 1., II. (1920. február 3.) 29. sz. 1., (1920. február 14.) 39. sz. 1., IV. (1922. november 16.) 263. sz. 1.

⁶⁹ *Szózat*, II. (1920. június 6.) 135. sz. 1.

⁷⁰ *Szózat*, II. (1920. február 3.) 29. sz. 3.

⁷¹ *Szózat*, I. (1919. december 14.) 66. sz. 1.

⁷² Vö. ROMSICS Ignác: A magyar birodalmi gondolat. In: ROMSICS Ignác (Szerk.): *Múltról a mának. Tanulmányok és esszék a magyar történelemről*. Budapest, Osiris Kiadó, 2004. 148–149.

⁷³ *Szózat*, II. (1920. február 28.) 51. sz. 1–2.

szövegek érvrendszerében ez egyrészt legitimációs funkciót töltött be, de Horthy alkalmasságát is igazolta, a vezérbe vetett hitet is erősítette. Ez az Ószövetség vonatkozó részének átértelmezésével volt elérhető, ugyanis mindez a kiválasztottként beállított magyar nép és a „nemzetiesített” Isten között különleges viszonyt fejezett ki, s e „különleges pártfogás” eredményeként állították be, hogy a „mi” Istenünk kiválasztotta, majd a „legnagyobb szükségünk” idején elküldte Horthy Miklóst, hogy az összeomlást követően a vágyott szebb jövő felé vezessen „minket”.⁷⁴

Horthy történelmi tettei között kiemelt helyen a nemzet 1919-es megmentését és a Nemzeti Hadsereg megszervezését találjuk.⁷⁵ Az előbbi a rend helyreállítását, a további „züllés”, destrukció megfékezését takarta, de a nemzetnek az elesettség állapotából történő kiemelése is ide sorolható. Eszerint Horthy Miklós volt az, aki az országban rendet téve lehetővé tette a későbbi „országépítést”. A hadsereg megszervezésével a rend megteremtésének, az ország militarizálásának nélkülözhetetlen eszköze született meg.⁷⁶ Azaz, mindezek előfeltételei voltak a radikálisok által megálmodott „új” Magyarország megteremtésének.

A történelmi párhuzamokra nem túl gyakran került sor, de az Árpáddal megvont párhuzam az „új honfoglalás” címén volt jelentős, míg Hunyadi, az erőskezű rendteremtő vezér szimbolikus előképének tekinthető.⁷⁷

A jelzős szókapcsolatok esetében az „erős” és a „magyar” jelzők emelhetők ki, amelyekhez a kéz, a kormányos, a katona, a lélek és az ember szavakat társították.

Hódolat és csalódottság

Bethlen István a kormányzó támogatásával 1923-ban elszigetelte a Gömbös Gyula vezette radikális jobboldalt.⁷⁸ Kozma Miklós egykorú,⁷⁹ illetőleg Zadravec István⁸⁰ és Prónay Pál⁸¹ későbbi feljegyzéseiből tudható, hogy ezzel összefüggésben miképpen változott meg a bethleni konzervatív politikát elfogadó Horthyról a korábban kialakított képük.

⁷⁴ *Szózat*, II. (1920. szeptember 1.) 207. sz. 2.; TURBUCZ, 2009. 168–169.; GERŐ, 2004. 292–296. Lásd még *Szózat*, III. (1921. július 3.) 144. sz. 1., (1921. október 6.) 222. sz. 4.

⁷⁵ Ehhez lásd *Szózat*, II. (1920. január 1.) 1. sz. 6., (1920. március 19.) 68. sz. 1–2., III. (1921. december 13.) 280. sz. 3–7., IV. (1922. május 19.) 89. sz. 6., V. (1923. január 10.) 6. sz. 1.

⁷⁶ TURBUCZ, 2009. 168.

⁷⁷ Uo.

⁷⁸ Ehhez lásd ROMSICS Ignác: *Bethlen István. Politikai életrajz*. Budapest, Osiris Kiadó, 2005. (a továbbiakban: ROMSICS, 2005) 225–235.

⁷⁹ ORMOS, 2000. 120–128.

⁸⁰ Páter Zadravesz titkos naplója. Szerk. és bev.: BORSÁNYI György. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1967. 247–249., 257–267.

⁸¹ PRÓNAY Pál: *A határban a halál kaszál... Fejezetek Prónay Pál feljegyzéseiből*. Szerk., bev. tan.: SZABÓ Ágnes és PAMLÉNYI Ervin. Kossuth Könyvkiadó, 1963. 219–220., 226–227., 317. A kiábrándultságát jelzik még a 169., 219–221., 262–265., 316–317., 319–320. oldalak is.

A *Szózat* hasábjain e folyamat nyomai nem láthatóak, eddigi kutatásaim alatt egyedül egy cikket találtam, amely erre világít rá. E rövid írásból az óvatos megfogalmazás ellenére kiolvasható ugyan a radikálisok csalódottsága, de ez egyáltalán nem jelentette azt, hogy a megváltozott politikai feltételek közepette Horthy Miklóst ne tekintették volna továbbra is szimbolikus tekintélynek. Ezt követően is a „*nemzet egyedüli vezéré*”-nek nevezték. Számtalanszor töretlen hűségükről biztosították a kormányzót, miközben ellenzékből a fennálló politikai berendezkedést, a miniszterelnök által követett politikát ostromozták.⁸² Röviden vizsgáljuk meg, hogy miről is szól ez a cikk, amely beszédes módon 1924. március 2-án, a kormányzóválasztás negyedik évfordulója alkalmából jelent meg. Többes szám első személyben van megfogalmazva, így a fajvédők álláspontjának tekinthető. Horthy „*nemzetmentő*” érdemeit nem vitatják el, de mégis kifejezi a csalódottságukat, miután jelzik, hogy az elmúlt négy esztendőben sok minden megváltozott az országban, miközben egy dolog változatlan volt: a kormányzó személye. A létező akadályok ellenére azonban ők hűségesek maradtak az ellenforradalom szellemiségéhez és a továbbiakban is azok maradnak. Azt viszont már nem tudjuk meg, hogy ki tartozik a hűtlenek közé, ki, vagy kik a felelősök a végbement, általuk elítélt változásokért. Kizárólag csak Bethlen István, vagy esetleg maga Horthy Miklós is? A cikk zárásaként, Horthy szerepét nem firtatva, hűségüket és tiszteletüket fejezték ki a kormányzónak, ekképpen: „*Ha minden illúziónk elhervadt, ha minden álmódásunk semmivé foszlott, ha az egész múlt szertehullt, egy érzés megmarad bennünk mindörökre: hűségünk, melyet Kormányzónknak fogadtunk és céljaink, melyekre az Ő kezébe tettük le az esküt, ott lent a messzi Tisza partján*”.⁸³

A kormányzóhoz való ragaszkodás okaiként, mint a cikk említi is, az 1919-es ellenforradalmi ténykedésük, a Nemzeti Hadsereg fővezére iránti engedelmség, az esküjük, s talán az elméleti vonatkozások között említett társadalomlélektani körülmények (a vezérhez való irracionális kötődés) nevezhetők meg. Nem feledkezhetünk meg a politikai és hatalmi tényezőkről sem, miután a Horthyval való nyílt szembefordulás a politikai hatalom garantált elvesztését jelentette a korszakban. Erre kiváló példa Gömbös Gyula politikai karrierje. Nyilvánvalóan az okok közé sorolható még az is, hogy a kormányzót büntetőjogi következmények nélkül nem lehetett kritizálni. A vezérkultuszok közös vonása azonban, hogy a vezér felelősségének a kérdése a követői között érdemben sosem merül fel. Ha a kiábrándultságuk már túlzott mértékűvé vált volna, akkor ennek kifejezést adhattak volna oly módon, hogy egyáltalán nem közölnek 1923 augusztusa után méltatásokat Horthy Miklósról,

⁸² *Szózat*, V. (1923. augusztus 22.) 188. sz. 6., (1923. október 27.) 244. sz. 2., VI. (1924. január 10.) 8. sz. 3., (1924. január 25.) 21. sz. 4., (1924. február 1.) 27. sz. 1.

⁸³ *Szózat*, VI. (1924. március 2.) 52. sz. 1.

ennek ugyanis nem lett volna büntetőjogi következménye. A *Szózat* azonban épp az ellenkező módon viselkedett az 1920-as évek közepén. Nem a kormányzó, hanem a miniszterelnök vált bűnbakká.

Kitekintés

Az idézett mondat tökéletes lezárása lehetne e tanulmánynak, de a kultusz későbbi jellemzői kapcsán egy rövid kitekintést szükségesnek érzek.

A Horthy-kultusz metamorfózisára a '20-as évek közepén került sor. A radikális jobboldal által megteremtett és ápolt Horthy-kultusz ekkor vált a konszolidált magyar állam szimbolikus politikájának meghatározó elemévé, a fennálló politikai berendezkedés legitimitációjának egyik forrásává. Ez nem jelentett mást, mint hogy a kultusz terjesztésére már egyre szélesebb keretek között, legyen szó a sajtóról, vagy éppen az oktatásról, már állami szinten került sor.⁸⁴ A kultusz jellegének és tartalmának részleges átalakulásában fontos szerepet játszottak IV. Károly sikertelen visszatérési kísérletei és a detronizáció. Horthy Miklós szerepfelfogása is megváltozott, egyre inkább távol maradt a napi politika alakításától, s ezen kívül a bethleni konzervatív politika támogatójává vált.⁸⁵ Ennek is köszönhetően a miniszterelnök 1923-ban sikerrel elszigetelte a radikális jobboldalt. A metamorfózis folyamatában közrejátszott az is, hogy Bethlen István 1923-ban, Rómában, 1925-ben Londonban felvetette a magyar nemzeti királyság megteremtésének a lehetőségét, ráadásul valamelyik Habsburg főherceg (József, Albrecht, vagy Ottó) megkoronázásában gondolkodott. A kapott válaszok nemlegesek voltak.⁸⁶ Bethlen István is tudta, hogy a társadalomnak szüksége van egy olyan államfőre, tekintélyre, aki ceremonális funkciókat lát el és kifejezi a nemzet egységét.⁸⁷ Ezek után ez a személy nem lehetett más, mint Horthy Miklós.

Horthy kultusza ezután a konzervatív ízléssel összhangban a hagyományos uralkodói külsőségekre épült.⁸⁸ A kormányzó az évtized közepét követően a konszolidált magyar állam szimbólumává, az alkotmányosság és a politikai stabilitás legfőbb őrévé vált. A kultusz ekkor jellegében, s részben tartalmában is megváltozott. Természetesen kiestek a vezérképből a jobboldali radikalizmus politikai programjának megfelelő üzenetek, illetőleg mérséklődtek a

⁸⁴ ROMSICS, 2007: 11.

⁸⁵ SAKMYSTER, 2001. 79–82., 86., 106–107., 122., 126–132., 136–137.; ROMSICS, 2005: 198., 329–330.

⁸⁶ ROMSICS, 2005: 198–199.

⁸⁷ SAKMYSTER, 2001. 136.

⁸⁸ A vidéki utak összefüggésében már korábban is a hagyományos uralkodói reprezentáció jellemzőit jelezte, hogy Horthy nem a tömegben, hanem az adott település reprezentatív épületeinek erkélyén, a helyi elit társaságában foglalt helyett. CSÍKI Tamás: *A kormányzó Gödöllőn – Kultusz és mindennapok*. In: *Kommentár*, 5. (2010) 1. sz. 58–59.

karizmatikus és messianisztikus vonásai. A két világháború közötti vezérkultuszokra jellemző alapvető üzenet azonban ekkor és a későbbiekben sem módosult. Eszerint kizárólag *a* vezér követésével küzdhető le *a válságos állapot*, teremthető meg a jelenleginél *szébb és boldogabb világ*, így az *erőskezü, rendteremtő, a nemzetet megtestesítő* vezér megjelenése a propaganda értékelése szerint egy *új korszak* kezdetét jelentette. Annak köszönhetően, hogy a megfogalmazott vágyak a vezér személyében testesítődnek meg, az elért sikereket is – az adott rendszer legitimitását erősítendő – kizárólag neki tulajdonították.⁸⁹ Ennek fényében a Horthy-kultusz e metamorfózis után is az első világháború után létrejött vezérkultuszok közé sorolható, azonban külsőségeinek és kereteinek köszönhetően azoknak egy sajátos típusát képviselte. Megállapítható, hogy Horthy Miklós kultusza a hagyományos uralkodókultuszok és az első világháborút követő állapotokra reagáló vezérkultuszok közötti átmenetnek tekinthető.⁹⁰

---

⁸⁹ Vö. REES, E. A.: *Leader Cults: Varieties, Preconditions and Functions*. In: *The Leader Cult in Communist Dictatorships. Stalin and the Eastern Bloc*. Ed. Balázs APOR, Jan C. BEHRENDTS, Polly JONES and E. A. REES. Palgrave MacMillan, 2004. 1–9., 11., 14., 21.

⁹⁰ A vezérkultuszok kereteit mindenekelőtt a politikai rendszerek jellege, ezen belül a politikai pluralizmus és a tömegkommunikációs eszközök feletti kontroll mértéke határozza meg.

<i>A vezérkép rétegei, elemei a Szózat cikkeiben (1919. szeptember 28. – 1924. március 2.)</i>								
	a kormányzóválasztás							ö s s z e s e n
	előtt		után					
	előtt	után	1920	1921	1922	1923	1924	
a megjelent cikkek száma	11	79	79	71	68	63	6	367
<i>1. a vezérkép alaprétege</i>								
a Novara hőse	4	7	5	5	13	7	0	41
<i>2. Horthy Miklós jelöli ki a magyarság számára egyedül járható utat</i>								
Horthy a nemzet vezére	2	15	5	7	30	10	2	71
a nemzet hajójának erős kezű kormányosa	2	7	2	1	8	1	0	21
<i>3. Horthy Miklós és a magyar nemzet viszonya</i>								
a legelső magyar ember	0	1	2	2	7	8	0	20
a politikán felül álló „szilárd”, „fix” pont	1	13	3	4	15	7	1	44
Horthy testesíti meg a magyar nemzetet	0	1	1	1	7	3	0	13
Horthy apánk	0	2	0	0	0	4	0	6
a nemzet egésze követi Horthy Miklóst	0	9	2	13	8	25	1	58
a nemzet akaratából lett kormányzó	0	34	5	3	3	2	2	49
<i>4. a Horthy-kultusz időfogalma</i>								
a szimbolikus kezdet motívuma	0	15	18	4	22	11	0	70
Horthy a magyar jövő letéteményese	1	7	10	5	12	12	0	47
<i>5. isteni legitimáció</i>								
a magyarok Istenének küldötte	2	1	2	3	4	1	1	14
<i>6. Horthy Miklós történelmi tettei</i>								
a nemzet megmentése („nemzetmentő”)	0	12	5	10	12	4	3	46
a Nemzeti Hadsereg megteremtése	0	14	3	6	5	4	1	33
az ország újjáépítése („országépítő”)	0	0	3	4	5	3	0	15
a nemzet megmentése 1921-ben	0	0	0	14	1	0	0	15
<i>7. történelmi párhuzamok</i>								
Árpád vezér	0	0	0	0	1	0	0	1
Hunyadi János	0	1	0	0	1	0	0	2
Bocskai István	0	1	0	0	0	0	0	1
Bethlen Gábor	0	2	0	0	0	0	0	2
Zrínyi Miklós	0	1	0	0	0	0	0	1
Rákóczi Ferenc	0	1	0	0	1	0	0	2
Széchenyi István	0	1	0	0	1	0	0	2
Tisza István	0	1	0	0	0	0	0	1
<i>8. a gyakori jelzős szókapcsolatok</i>								
legendás (katona)	1	6	0	1	1	0	0	9
bölcs (vezér, akarat, kormányzás)	0	0	3	4	4	2	0	13
erős (kéz, vezér)	0	10	3	2	2	5	0	22
magyar (vezér, katona, ember, lélek)	3	5	7	2	4	13	0	34
hős (tengerész, katona, vezér)	0	2	1	1	2	1	0	7

Megjelent:

In: *Visszatekintés a 19-20. századra*. Főszerk.: Erdődy Gábor. ELTE Történelemtudományok Doktori Iskola, Új- és Jelenkori Magyar Történelmi Program, Budapest, 2011. 112-126.